

ВИДАТКИ НА ОБОРОНУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ НАТО

EXPENDITURE ON DEFENSE: COMPARATIVE ANALYSIS OF THE UKRAINE AND NATO COUNTRIES

УДК 336.14+351.746.1

Романовська Ю.А.

к.е.н., доцент кафедри фінансів
Вінницького
торговельно-економічного інституту
Київського національного
торговельно-економічного університету

Урбанович В.А.

студентка
Вінницького
торговельно-економічного інституту
Київського національного
торговельно-економічного університету

У статті досліджуються особливості фінансування національної оборони країни. Здійснено порівняльний аналіз витрат на оборону України та країн НАТО. Охарактеризовано проблематику структури витрат на національну безпеку та оборону. Наведено зміни у діяльності держави щодо озброєння та військової техніки. Обґрунтовано ефективні напрями розподілу оборонних витрат у державі за ключовими напрямками.

Ключові слова: витатки на оборону, збройні сили, озброєння, Державний бюджет, країни НАТО.

В статье исследуются особенности финансирования национальной обороны страны. Осуществлен сравнительный анализ расходов на оборону Украины и стран НАТО. Охарактеризована проблематика структуры расходов на национальную безопасность и

оборону. Наведены изменения в развитии государства относительно вооружения страны. Обоснованы эффективные направления распределения оборонных расходов в государстве по ключевым направлениям.

Ключевые слова: расходы на оборону, вооруженные силы, вооружение, Государственный бюджет, страны НАТО.

The article examines the peculiarities of financing the national defense of the country. A comparative analysis of expenditures for defense of Ukraine and NATO countries was carried out. The problems of the structure of expenditures on national security and defense are characterized. The changes in the state's activity on arms and military equipment are presented. The effective directions of distribution of defense expenditures in the state in key directions are substantiated.

Key words: defense expenditures, armed forces, arms, state budget, NATO countries.

Постановка проблеми. У кожній країні сектор оборони в різних своїх проявах являє потужну спільноту і часто відіграє домінуючу роль.

Прагнення Уряду забезпечити обороноздатність держави відображається в оптимальному формуванні військового бюджету, доцільності оборонних витрат, особливостях їх спрямованості в умовах військового конфлікту та приведення його до міжнародних норм. Завдяки нарощенню в стислі терміни бойових спроможностей Збройних сил України вдалося зупинити агресора. Та проблема забезпечення дієздатності української армії через ресурси та кошти, що на них витрачаються, залишається актуальною.

Для цього Україні потрібно застосувати досвід окремих країн, які досягли помітних успіхів в обороноздатності держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми державної політики у сфері фінансування Збройних сил України досліджували у своїх працях як зарубіжні, так і вітчизняні науковці. Досить вагомий внесок у дослідження цього питання зробили Л. Абалкін, Дж. Дентон, Р. Лукабо, Р. Міллер, Дж. Стігліц, А. Качинський, П. Костюк, В. Леонов, А. Лодзянов, Р. Несмянович, С. Прокопенко, А. Арбатов, О. Черняк, І. Бінько, В. Ольшевський, В. Шлемко.

Постановка завдання. Метою дослідження є порівняльний аналіз сучасного стану фінансування національної оборони в Україні та країнах НАТО з метою вияву ключових проблем та приведення витрат на оборону до світових норм.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до 17 ст. Конституції України оборона

нашої держави, захист її суверенітету і територіальної цілісності та недоторканності покладаються на Збройні Сили України.

Рівень витрат на оборону – це один із найважливіших критеріїв, що характеризує прагнення держави забезпечити необхідні умови розвитку збройних сил та інших військових формувань, підтримання їхньої бойової готовності в належному стані.

Ключові напрями спрямування оборонних витрат – це утримання збройних сил, розвиток оборонної промисловості, проведення військових досліджень та ліквідації їх наслідків, підготовка військових фахівців.

З урахуванням геополітичної і внутрішньої обстановки в Україні діяльність усіх державних органів має бути зосереджена на прогнозуванні, своєчасному виявленні, попередженні і нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, захисті суверенітету і територіальної цілісності України, безпеки її прикордонного простору, піднесенні економіки країни, забезпеченні особистої безпеки, конституційних прав і свобод людини і громадянина, викоріненні злочинності, вдосконаленні системи державної влади, зміцненні законності і правопорядку та збереженні соціально-політичної стабільності суспільства, зміцненні позицій України у світі, підтриманні на належному рівні її оборонного потенціалу й обороноздатності, радикальному поліпшенні екологічної ситуації [1].

Одним із найважливіших критеріїв, що характеризують прагнення держави забезпечити необхідні умови розвитку збройних сил та

підтримання рівня їх бойової готовності в належному стані, є рівень фінансування оборонних витратків та їх розподіл за такими ключовими напрямками, як утримання особового складу, навчання та бойова підготовка військ, розвиток

озброєння та військової техніки, а також інфраструктура.

Згідно з Бюджетним кодексом України, фінансування національної оборони здійснюється винятково за рахунок Державного бюджету України в розмірі, який визначається щорічно Законом України «Про Державний бюджет України» [2].

Чинним законодавством також передбачено, що витрати на оборону мають становити не менше не менше ніж 3% від запланованого обсягу ВВП [3].

З рис. 1 бачимо, які зміни в фінансуванні оборонного сектору країни відбулися за період 2013–2017 рр. Значний ріст оборонних витратків (на 70,6% порівняннз з 2013 роком) спостерігається в період особли-

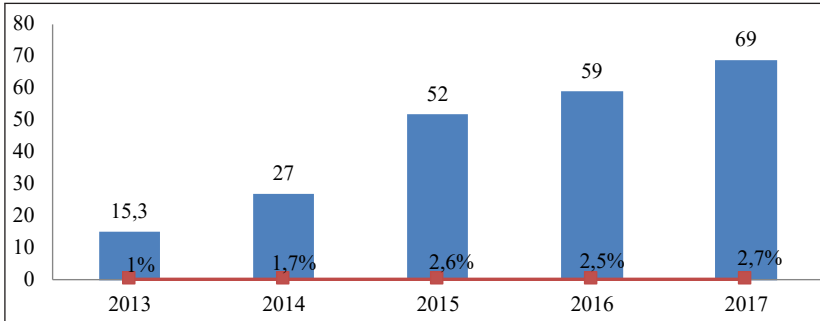

Рис. 1. Динаміка витратків на оборону з державного бюджету України за 2013–2017 роки, млрд. грн.

Таблиця 1

Витрати на оборону та техніку, зазначені у Державному бюджеті України у 2018 році, порівняно з 2017 роком, тис. грн.

Найменування згідно з відомчою і програмною класифікаціями витратків	2017	2018	Абсолютне відхилення	Відносне відхилення
Керівництво та військове управління Збройними силами України	383 818,70	495 099,60	111280,9	28,99
Забезпечення діяльності Збройних сил України та підготовка військ	51 230 177,80	59 265 196,40	8035018,6	15,68
Медичне лікування, реабілітація та санаторне забезпечення особового складу Збройних сил України, ветеранів військової служби та членів їхніх сімей, ветеранів війни	1 732 075,20	2 160 680,70	428605,5	24,75
Підготовка військових фахівців у вищих навчальних закладах, підвищення кваліфікації та перепідготовка військових фахівців і державних службовців, початкова військова підготовка та патріотичне виховання молоді	1 981 928,30	2 707 018,20	725089,9	36,59
Розвиток озброєння та військової техніки Збройних сил України	5 663 200,00	15 925 513,10	10262313,1	181,21
Будівництво (придбання) житла для військовослужбовців Збройних сил України	600 000,00	826 200,00	226200	37,70
Утилізація боєприпасів, рідинних компонентів ракетного палива, озброєння, військової техніки та іншого військового майна, забезпечення живучості та вибухопожежобезпеки арсеналів, баз і складів Збройних сил України	108 800,00	309 500,00	200700	184,47

Таблиця 2

Зміни у діяльності держави щодо озброєння та військової техніки (ОВТ)

До реформи	Після реформи
Більшість зразків ОВТ та їх комплектуючих виробляється в Російській Федерації	Впроваджено національні стандарти з розроблення, виробництва ОВТ, єдині вимоги до тактико-технічних характеристик, можливість внесення змін в їх конструкцію
Відсутність випробувального полігону для проведення випробувань ОВТ	Створено випробувальний полігон
Більшість зразків ОВТ вичерпали свій ресурс	Проведено капітальний ремонт основних зразків ОВТ
Темпи розвитку ОВТ, рівень забезпечення боєприпасами та новими (модернізованими) зразками не відповідає потребам ЗС України	Прийнято на озброєння 68 зразків уніфікованого ОВТ та матеріально-технічного забезпечення
Зменшення виробничих потужностей	Нарощено стаціонарну базу з ремонту та удосконалено виробничу інфраструктуру

вого загострення конфлікту на сході України в 2015 році.

Ця стаття бюджету заслуговує окремого аналізу. Розглянемо проект військового бюджету на 2018 рік порівняно з 2017 роком, а саме фінансове забезпечення Збройних сил України.

У проекті Державного бюджету України на 2018 рік видатки для Міністерства оборони України передбачено у сумі 83 314 500,0 тис. грн., що на 19 287 100,0 тис. грн. більше проти 2017 року і на 27 686 571,6 тис. грн. більше, аніж було в 2016-му.

Тобто, як бачимо з табл. 1, загалом військовий бюджет 2018 року можна назвати бюджетом розвитку. Принаймні, ніколи раніше українська армія не отримувала такого фінансування, як це передбачається у цьому році. Досі рекордним за обсягами фінансування армії був 2017 рік, але, як бачимо, його показники планується суттєво перевершити.

Зокрема, більш ніж на 11 млрд. грн. збільшено фінансування діяльності Збройних сил, що логічно – армія повністю перейшла на контрактну форму існування, а для цього потрібні кошти (зокрема, на заробітну плату). Сюди ж входить і матеріальне забезпечення армії: одяг, амуніція, харчування, енергоносії тощо.

Спостерігається збільшення на 10 262 313,1 тис. грн. (181,21%) порівняно з попереднім роком фінансування на розвиток озброєння та військової техніки. Основний акцент робиться на закупівлі для Збройних сил України нових танків «Оплот». Також збільшено, хоч і не так суттєво, видатки на будівництво або придбання житла для військовослужбовців – на 226 200 тис. грн. (37,7%). Хоча це, як зазначають військові експерти, мало бути чи не головним стимулом залучення громадян України до служби за контрактом.

До 2014 року Збройні Сили України переживали довготривалий період напіврозпаду, який мало не привів до втрати держави. Боездатність армії знизилася внаслідок незадовільного стану озброєння та військової техніки, значна частина яких потребувала модернізації чи оновлення. Неналежне матеріально-технічне забезпечення привело до скорочення переважно бойових частин та накопичення надлишкового людського ресурсу в структурах забезпечення. Тож збройні сили, за чисельністю одні з найбільших у Європі, виявилися на початку військового конфлікту в невідповідному стані за рівнем підготовки та технічної готовності озброєння.

Сьогодні головним завданням для України є забезпечення готовності силових структур і вітчиз-

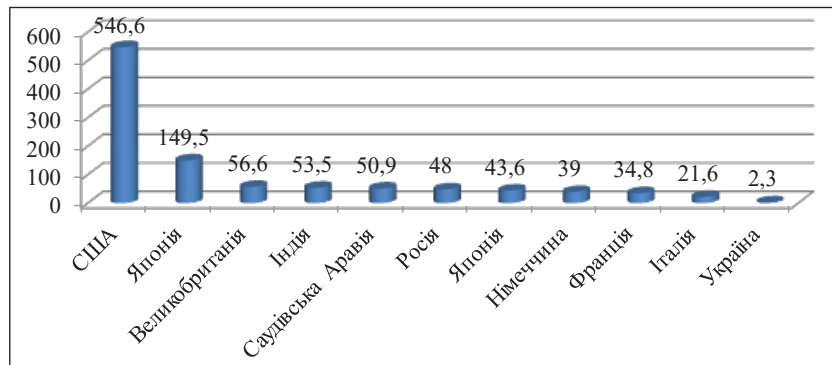

Рис. 2. Військові бюджети країн світу за 2017 рік порівняно з Україною, млрд. дол.

няних розробників оборонної продукції до функціонування в якісно нових умовах, побудови сектору безпеки й оборони країни, який відповідає найкращим зразкам провідних європейських держав та держав-членів НАТО.

Як видно з рис. 2, фінансування національної оборони України значно відстає від провідних країн світу і знаходиться на критично низькому рівні. Такий стан пояснюється насамперед розвитком економіки країни, адже норми асигнувань на оборону залежать від розміру ВВП.

Згідно з міжнародними нормами, бюджет розвитку національної оборони передбачає виділення на утримання особового складу не більше ніж 50% загального обсягу фінансування. А спрямування понад 75% витрат на утримання особового складу є критичною межею. В Україні за 22 роки її незалежності майже 80% бюджету Міністерства оборони України йшло на утримання Збройних сил. За оцінками експертів, ідеальний розподіл оборонного бюджету повинен бути таким: особовий склад – 40%, експлуатація та обслуговування озброєнь і військової техніки – 30%, фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, закупівля озброєнь і військової техніки – 30%. Окрім того, світова практика свідчить, що в разі непровадження щорічної заміни 4–5% парку озброєння Збройні сили деградуватимуть [4].

За оцінками експертів британської інформаційно-аналітичної структури IHS Jane's Markit, викладених у щорічному дослідженні Jane's Defence Budgets Report (щорічний звіт готується на основі аналізу 99% загальних витрат на оборону 105 найбільших у світі оборонних бюджетів) і оприлюднених в середині грудня 2017 року, світові оборонні витрати протягом останнього десятиліття постійно падали – з середнього рівня 2,7% від валового внутрішнього продукту до 2,2%. Після 2014 року спостерігається поступова зміна ситуації. Витрати на оборону за підсумками 2017 року досягли максимального рівня. У 2018 році всівітні оборонні видатки, як очікується, зростуть на

3,3%, що становитиме найшвидший темп зростання протягом останніх десяти років.

Прогнози низки аналітичних та рейтингових агентств свідчать про те, що у 2018 році збережеться тенденція до зростання оборонних видатків серед провідних країн світу. Такі зміни у світовій економіці пов'язані із зростанням терористичної загрози, агресивною політикою Російської Федерації на адресу своїх сусідів, а також загостренням ситуації на Корейському півострові.

Серйозна проблема України полягає в тому, що в структурі видатків на національну безпеку та оборону і далі за залишковим принципом фінансується розвиток озброєнь та військової техніки.

Для вирішення цієї проблеми затверджено на державному рівні перспективні плани розвитку системи озброєння Сектору безпеки й оборони у вигляді «Державної програми розвитку Збройних сил України на період до 2020 року» [7], заходи якої підкріплюються фінансовим ресурсом з бюджету країни, визначають певний рівень щорічного державного оборонного замовлення щодо виконання дослідно-конструкторських робіт та серійного виробництва потрібної номенклатури озброєння та військової техніки у необхідній кількості.

Оборонна реформа в Україні триває уже рік, і сьогодні зафіксовані істотні зміни державної політики у сфері національної безпеки та оборони. Змінам підлягають практично всі аспекти діяльності збройних сил: структура командування, матеріальне забезпечення, озброєння, забезпечення житлом, військова медицина, автоматизація та багато іншого.

Тобто, згідно з табл. 1, натепер стан ОВТ не дозволяє виконувати завдання за призначенням у повному обсязі. Після реформування буде створено підґрунтя для покращення рівня технічної готовності ОВТ, укомплектованості ними військ (сил) та виконання завдань за призначенням у повному обсязі.

Висновки з проведеного дослідження. Ситуація, яка склалася в Україні з початком військового конфлікту, докорінно змінила підхід до формування оборонного бюджету нашої країни та змусила керівництво держави переглянути свої погляди щодо подальшого розвитку сектору безпеки та оборони держави. Особливо актуальними в сучасних умовах є питання забезпечення складників сил безпеки та оборони фінансовими ресурсами.

До 2020 року планується привести систему фінансового забезпечення ЗСУ до стандартів та норм країн НАТО. За цими нормами видатки оборонного бюджету розподіляються таким чином: 50% – на утримання ЗСУ, 20% – на підготовку військ, 30% – на розвиток озброєння та військової техніки.

Також визначено п'ять стратегічних завдань: створення системи управління збройними силами, сумісної зі стандартами НАТО, створення системи планування та управління ресурсами, що залишаються в розпорядженні Міністерства оборони, запровадження змін у наявних структурах Збройних сил з метою поліпшення їхнього бойового потенціалу та ефективності, створення дійових систем логістики та медичного забезпечення, реалізація програм професіоналізації та будівництва резервної системи.

Питання переходу на стандарти НАТО треба розглядати набагато ширше, адже його кінцевою метою є забезпечення усіх разом членів Альянсу необхідними силами і засобами на випадок війни.

Таким чином, рішення щодо приведення витрат на оборону до вимог НАТО є не тільки проявом серйозного ставлення до інструкцій Альянсу, а й визнанням того факту, що в сучасному світі все ще є численні загрози і посягання на суверенітет, захист якого покладено на ЗСУ.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про основи національної безпеки України: Закон України // Офіційний Вісник України. 2003. № 29. Ст. 1433.
2. Бюджетний кодекс України з правками від 14 травня 2017 року. URL: <http://qoo.by/2ZO4>.
3. Закон України «Про оборону України» від 06.12.1991 № 1932-XII // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.
4. Телюк К.Ф. Фінансування національної оборони України / К.Ф. Телюк, В.В. Сокур. // Вісник Університету банківської справи. 2015. № 1. С. 96–102.
5. Невідома Н. Трансатлантична співпраця оборонно-промислового комплексу. Актуальні проблеми удосконалення системи військово-технічного співробітництва України / Н. Невідома // Науково-інформаційний збірник. К., 2005. Вип. 14. С. 74–76.
6. Радковець Ю. Гібридна війна Росії проти України: уроки та висновки – 24.10.2016 / Ю. Радковець. URL: <http://qoo.by/2ZO1>.
7. Державна програма розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року. URL: http://www.mil.gov.ua/content/oboron_plans/22017-06-16_National-program-2020_uk.pdf.